

М. В. ІВАЩЕНКО

кандидатка економічних наук,
доцентка, доцентка кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: m.v.ivaschenko@nlu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-1783>

ЕКОНОМІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА СУСПІЛЬНІ ВИТРАТИ НА ПОКАРАННЯ ЗЛОЧИНЦІВ¹

У статті простежено та розраховано на основі аналітико-статистичних матеріалів залежність рівня злочинності в країні від економічних чинників – рівня безробіття, динаміки середнього доходу й подушового ВВП, витрат бюджету на фінансування правоохоронних органів. Узагальнено прямі й непрямі економічні втрати злочинця в результаті настання санкцій та суспільства від наявної злочинності. Обґрунтовано критерії оптимального обсягу правопорушень.

Ключові слова: рівень злочинності, рівень безробіття, санкції, оптимальний рівень злочинності.

JEL Classification: A12, D63.

Постановка проблеми. Економічні дослідження злочину й покарання виходять із того, що будь-яка людська діяльність має економічне підґрунття. І це стосується не лише діяльності, що створює додану вартість, а й іншої, зокрема скоєння злочинів. При цьому слід взяти до уваги, що мова йде про злочини з метою незаконного присвоєння об'єктів власності, тобто корисливі злочини, де індивід діє з певною раціональністю, тобто намагається максимізувати власну корисність, виходячи з наявних ресурсів. Крім того, сюди не відносимо ситуативні, імпульсні злочини, пов'язані з психологічними мотивами або психічними відхиленнями. Це дозволить зосередитися на тих

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (номер державної реєстрації 0111u000961).

© Іващенко М. В., 2022. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

індивідах, які обирають злочинну діяльність усвідомлено, порівнявши її переваги з іншими професіями. А для правоохоронних органів розуміння поведінки злочинців дозволить максимізувати ефективність використання ресурсів, що витрачаються на боротьбу із злочинністю.

З одного боку, це дозволяє розглядати злочинців як раціональних осіб, але це припущення є одним із найбільш розкритикованих у подальших дискусіях, оскільки спірним є теза про їх раціональність, здатність до аналізу. Більшість дослідників переконані, що злочинці є ірраціональними та нездатними до розрахунків, а також мають переконання у своїй безкарності.

Щодо інших економічних паралелей, то злочинність можна розглядати як специфічний ринок із попитом і пропозицією, що можуть врівноважуватись, як на будь-якому іншому ринку. Якщо під пропозицією розглядати кількість злочинів, які суб'єкти цього ринку готові вчинити в певний час за певний зиск (наприклад, очікувана вартість украденого), то попит представлений потребами людей у продуктах злочинної діяльності (наприклад, купівля наркотичних засобів, нелегальної зброї чи краденого майна). До чинників, що впливають на пропозицію, можна віднести очікувану вартість набутих благ, суворість можливого покарання, імовірність настання такого покарання, «вартість» покарання (штраф, оплата послуг адвоката, судові витрати, конфіскація майна за рішенням суду тощо), втрати, пов'язані з відбуванням покарання, у тому числі альтернативні (втрачені можливості працювати й отримувати дохід). Як і на будь-яку форму економічної діяльності, на злочинність впливає групова динаміка – загальне схвалення чи засудження злочинних форм діяльності [1, р. 364]. Крім того, злочинну діяльність можна розглядати за специфічними видами діяльності, скажімо, економіка корупції, економіка азартних ігор, економіка ринку зброї, наркобізнесу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні застави дослідження злочинності з позицій економічного неоінституціонального аналізу було закладено в 60-х роках XX століття американським економістом-кримінологом Томасом Шеллінгом (Thomas C. Schelling) у праці «Економічний аналіз і організована злочинність». «Однак чимало економічних і бізнес-принципів, які діють у “вищому світі”, повинні, ... діяти також і в “підземному світі”, так само як багато економічних принципів, які діють у розвиненій конкурентній економіці, діють також у соціалістичній чи примітивній економіці» [2, р. 114].

Широку популярність економічні дослідження в руслі злочину й покарання отримали завдяки працям Гері Беккера (Gary S. Becker). Його стаття «Злочин і покарання: економічний підхід» дозволила розширити мікроекономічний

аналіз на додаткову галузь поведінки людини, що привернуло увагу й інших дослідників.

Г. Беккер представив математичну модель мотиву індивіда здійснити протиправну дію, яку можна описати так [3]:

$$EU = p \times U(Y - f) + (1 - p) \times U(Y), \quad (1)$$

де EU – очікувана корисність від злочину;

p – ймовірність засудження правопорушника;

Y – дохід від злочину (грошовий та психічний);

U – функція корисності (utility) злочинця;

f – грошовий еквівалент покарання.

Представлена математична модель має чітке економічне обґрунтування: якщо очікувана корисність матиме додатне значення, скоєння злочину буде оцінюватись як вигідне, що стимулюватиме порушення закону. Логічно, що від'ємне значення очікуваної корисності може мати стримуючий ефект.

Якщо в цій моделі простежити можливу роль держави, то вона проявляється в ефективності механізмів викриття та розслідування злочинів, впливаючи таким чином на рівень злочинності. Держава може намагатися знизити злочинні доходи або підвищити легальний заробіток через загальне підвищення суспільного добробуту. Інша роль держави полягає в ефективному застосуванні санкцій – штрафів, різного роду адміністративних і кримінальних покарань, включно з позбавленням волі на різні строки, запроваджуючи таким чином своєрідний «податок» на злочинну діяльність.

Окрім наведеної математичної моделі, цікавою також є формула залежності чистого доходу крадія від різних чинників з урахуванням ризику, представлена Майклом Сесновицем (Michael Sesnowitz) у дослідженні «Дохід від крадіжки зі зломом» [4]:

$$R = (1 - p) \times S + p \times (S - D) = S - p \times D, \quad (2)$$

де R – дохід зломщика;

p – ймовірність, що крадія буде піймано та покарано;

S – величина вкраденого;

D – грошова величина втрат зломщика, які він понесе в результаті покарання.

На думку автора, ця формула має універсальне значення та може використовуватися для розрахунку дохідності будь-яких видів корисливих злочинів. Виходячи з розрахунків автора, середній очікуваний дохід злочинця

є від'ємною величиною, оскільки існує ризик викриття злочину й покарання. Чим вищою є ймовірність бути викритим і покараним, тим більше стримуючого ефекту буде від санкцій.

При цьому М. Сесновиц зазначає, що існують і суб'єктивні чинники, які неможливо порахувати математично, але їх урахування підсилює аргументи щодо негативної віддачі від злочину: «Особистий дискомфорт, пов'язаний із життям у в'язниці, є суб'єктивним елементом, який буде негативним для більшості... віддача насправді є негативною» [4, р. 478].

Формулювання цілей. Метою дослідження є узагальнення економічних чинників, що впливають на рівень злочинності в країні; обґрунтування наявності прямих і непрямих економічних утрат злочинців і суспільства загалом від злочинності, а також виявлення зв'язку економічних чинників і рівня злочинності на основі аналітико-статистичної інформації.

Виклад основного матеріалу. Щодо найбільш значущих причин злочинності в суспільстві дослідники вказували на правові, анатомічні, фізіологічні, кліматичні фактори, расову належність. Але найбільш переконливими є дослідження, що пов'язують рівень злочинності із соціально-економічними чинниками, до яких можна віднести рівень безробіття, середній рівень доходів населення, рівень освіти, споживання соціально-культурних послуг тощо. Ще Аристотель зазначав, що «бідність – джерело обурень та злочинів» [5].

У дослідженнях рівня злочинності, що здійснюються в різних країнах, виділяються різні чинники, від яких він залежить. Узагальнюючи різні підходи до чинників, від яких залежить рівень злочинності в певному суспільстві, виділимо такі:

- схильність членів суспільства до злочинної поведінки, готовність іти на ризик заради злочинного збагачення;
- ймовірність викриття злочину й настання санкцій, а також ступінь жорсткості самих санкцій;
- економічні чинники, які характеризують загальний рівень добробуту суспільства, рівень безробіття, рівень середнього доходу від легальних видів діяльності у порівнянні із злочинними;
- здатність членів суспільства, що є потенційними жертвами злочинів, протистояти злочинцям і захищатися, у тому числі можливість мати зброю;
- обсяги попиту з боку суспільства на засоби захисту майна (сейфи, сучасні замки, системи сигналізації та відеоспостереження, послуги охоронних організацій тощо);
- можливості збуту майна, набутого злочинним шляхом, легалізації тіньових доходів;

- обсяги попиту з боку членів суспільства на товари, обіг яких є обмеженим або забороненим державою;

- особливості конкретної територіальної одиниці (освітлення вулиць, пильність населення, зовнішній вигляд місцевих мешканців, що може відрізнятися від типового вигляду злочинця, тощо);

- ефективність заходів, що вживаються державою для охорони правопорядку.

Для злочинця в результаті санкцій виникають як прямі економічні втрати (сума штрафу, вартість конфіскованого за рішенням суду майна тощо), так і непрямі втрати та втрачені можливості. До останніх можемо віднести:

- позбавлений волі злочинець міг би працювати легально й отримувати зарплату;

- відбувається втрата професійних навичок, якщо такі є;

- погіршення стану здоров'я, що вимагатиме лікування;

- проблеми з працевлаштуванням у майбутньому через наявність судимості;

- втрата навичок соціалізації, необхідних для встановлення професійних комунікацій;

- майнові втрати через руйнування родини тощо.

Суспільство, у свою чергу, через наявність злочинної діяльності також має в результаті прямі й непрямі втрати. До прямих витрат можна віднести ті витрати, які несуть безпосередньо жертви злочинів для усунення збитків, спричинених злочином. До них можемо віднести:

- втрачене чи пошкоджене майно, благо, ресурси, які стали об'єктом злочину, що знаходились у власності домогосподарств, підприємств чи держави;

- втрати виробництва від тимчасового простою, пов'язаного з необхідністю відновлення майна;

- втрата економічної ефективності розподілу ресурсів у суспільстві через корупційні злочини та тендери;

- збитки суспільства через можливу втрату працездатності жертв злочинів і необхідність їх лікування.

Що стосується непрямих витрат і втрачених можливостей, до них слід віднести:

- всі непрямі економічні втрати, які несуть самі злочинці;

- втрати суспільства через те, що злочинці, що не займаючись легальною діяльністю або відбуваючи покарання, є незадіяними у суспільному виробництві;

- витрати державного бюджету на фінансування правоохоронних органів, здійснення правосуддя та пенітенціарної системи;

- витрати громадян на захист майна (сейфи, сигналізація, захист вікон та дверей, послуги охорони тощо);

– включення до собівартості готової продукції та послуг витрат підприємств на захист та охорону, що підвищує рівень цін. Відповідно, своєрідний «податок» на злочинність сплачують усі споживачі;

– іміджеві втрати держави, оскільки рівень злочинності напряму впливає на низку міжнародних рейтингів, наприклад, рейтинг інвестиційної привабливості.

Очевидно, що отримати достовірну інформацію про будь-яку нелегальну діяльність для її реалістичного аналізу досить складно, тому для виявлення взаємозв'язку між економічними чинниками та рівнем злочинності використовуються економетричні методи досліджень.

Економічний підхід до злочинності передбачає вивчення впливу на рівень злочинності як правових, так і інших інститутів. Як зазначають більшість дослідників економічної теорії злочину, більш дієвим способом стримування злочинності є не асигнування на правоохоронну та пенітенціарну систему, а збільшення витрат на покращення можливостей легальної зайнятості, на допомогу бідним та іншим соціальним групам, найбільш схильним до скоєння злочинів.

Досліджуючи наявність зв'язку між безробіттям і рівнем злочинності, не всі дослідження підтверджують його наявність, а частіше вказують на його неоднозначність [6]. Що стосується України, дані щодо кількості виявлених злочинів і загального рівня зайнятості у 2004–2021 рр. представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Кількість виявлених злочинів і рівень безробіття в Україні (2004–2021 рр.)*

Рік	Усього виявлено злочинів	Рівень безробіття населення (за методологією МОП), %
2004	527 812	9,2
2005	491 754	7,8
2006	428 149	7,4
2007	408 170	6,9
2008	390 162	6,9
2009	439 459	9,6
2010	505 371	8,8
2011	520 218	8,6
2012	447 147	8,1
2013	563 560	7,7
2014	529 139	9,7
2015	565 182	9,5
2016	592 604	9,7
2017	523 911	9,5

Закінчення табл. 1

Рік	Усього виявлено злочинів	Рівень безробіття населення (за методологією МОП), %
2018	487 133	8,8
2019	444 130	8,2
2020	360 622	9,5
2021	321 443	9,8

* *Примітка:* складено авторкою за: [7; 8].

Із наведених даних Державної служби статистики України видно, що протягом 2004–2008 рр. рівень безробіття поступово зменшується, а разом із цим – кількість виявлених злочинів. У 2009–2010 рр. підвищення рівня безробіття супроводжується зростаючим рівнем злочинності. Далі з 2011 р. рівень безробіття, розрахований за методологією Міжнародної організації праці, скорочувався до 2013 р. з 8,6% до 7,7% економічно активного населення 15–70 років.

Найвищий рівень злочинності припадає на 2016, 2015 та 2013 рр., у той же час надвисокий рівень безробіття спостерігається саме в ці роки, окрім 2013 р., що можна пояснити складними соціально-політичними змінами, що відбулися в нашій країні. Наступні три роки відзначаються високим рівнем безробіття через утрату 3 мільйонів робочих місць унаслідок окупації Криму та частини Донбасу, що супроводжується збільшенням кількості скоєних злочинів. Найвищий рівень безробіття має місце у 2021 р., але при цьому не супроводжується високим рівнем злочинності. Слід зазначити, що на 2021 р. припадає продовження коронакризи та деяких пандемічних обмежень, що викривляють макроекономічну картину в цілому. Таким чином, можемо зробити висновок про наявність зазначеного зв'язку в Україні.

Результати кримінологічних досліджень свідчать про те, що збільшення безробіття на 1% призводить до зростання рівня злочинності в середньому на 6% [9, с. 61].

Згідно з розрахунками Офісу генерального прокурора, 85% злочинів припадає на людей, які не працюють та/або не навчаються. Якщо ж поглянути на відповідну статистику серед засуджених, то частка працездатних осіб, що не працюють і не навчаються, становить від 60% до 76% (табл. 2).

Про об'єктивність відповідних досліджень свідчать статистичні дані, наведені в табл. 2, згідно з якими у 2021 р. за скоєння різних злочинів засуджено майже 49 тис. працездатних осіб, які на момент скоєння злочину ніде не навчались і не працювали, що становить 76% від усіх засуджених злочинців (у 2020 р. цей показник становив 75%, у 2019, 2018, 2017, 2016 та 2015 рр. – 72%, а у 2014, 2013 та 2012 рр. – 70%).

Таблиця 2

Кількість і частка працездатних осіб, які не працювали та не навчалися у загальній кількості засуджених (2008–2021 рр.)*

Рік	Кількість засуджених, осіб	З них працездатних, які не працювали та не навчалися, осіб	Частка працездатних осіб, які не працювали та не навчалися, у загальній кількості засуджених, %
2008	146 858	89 542	60,97
2009	146 383	98 857	67,53
2010	168 774	114 899	68,08
2011	154 356	106 651	69,09
2012	162 881	114 044	70,01
2013	122 973	85 321	69,38
2014	102 170	71 410	69,89
2015	94 798	67 923	71,65
2016	76 217	54 821	71,93
2017	76 804	55 538	72,31
2018	73 659	52 917	71,84
2019	70 375	50 856	72,26
2020	67 519	50 778	75,21
2021	64 080	48 650	75,92

* *Примітка:* складено авторкою за: [8].

У той же час між рівнем безробіття та злочинності серед молоді чіткий зв'язок підтверджує більшість дослідників. Дені Фужер (Denis Fougère), Френсіс Крамарж (Francis Kramarz), Жульєн Пуже (Julien Pouget) указують, що «саме безробіття серед молоді, а не молодь сама по собі, є причиною злочинності» [10, р. 934]. До того ж, численні дослідження підтверджують, що підвищення рівня освіти може сприяти зменшенню злочинності. Окремої уваги заслуговує ефект збільшення віку закінчення школи: у довгостроковому періоді подовження шкільної освіти на один рік скорочує рівень злочинності. Аналогічний вплив має розвиток доступної позашкільної освіти та спортивних секцій для дітей і молоді.

Іншим напрямом пошуку зв'язку рівня злочинності із соціально-економічними чинниками є аналіз впливу зміни середнього доходу населення на кількість скоєних злочинів. Очевидно, що падіння відносного доходу має позитивний і статистично значущий вплив на ймовірність учинення майнових злочинів, що можна простежити в Україні (табл. 3).

Таблиця 3

Залежність рівня злочинності від середньої зарплати в Україні*

Рік	Середня зарплата в Україні, грн	Середня зарплата в Україні, дол.	Кількість скоєних злочинів
2010	1916	239,5	500 902
2011	2297	289,3	515 833
2012	2722	340,7	443 665
2013	3000	375,3	563 560
2014	3148	393,8	529 139
2015	3455	213,8	565 182
2016	4362	173,4	592 604
2017	6008	221,5	523 911
2018	7711	275,3	487 133
2019	9223	332,3	444 130
2020	10 727	430,5	360 622
2021	12 337	437,6	321 443

* *Примітка:* складено авторкою за: [7; 8].

Між рівнем середнього доходу й кількістю правопорушень спостерігається певна кореляція – на це вказує зростання показника рівня злочинності протягом 2015–2016 рр., коли відбулося суттєве падіння середнього доходу українців. Оскільки в цей період відбувалася стрімка девальвація гривні, саме в доларовому вираженні зазначене падіння відбиває реальне падіння доходів. Отже, динаміка рівня злочинності більшою мірою залежить не від абсолютного розміру доходу, а від різкої зміни добробуту населення, а поступове збільшення середнього доходу сприяє скороченню кількості злочинів. Згідно з нашими розрахунками, у довгостроковому періоді збільшення середнього доходу на 1% спричинить скорочення рівня злочинності на 0,42%.

Немаловажливе значення також має рівномірність розподілу доходу в суспільстві в різних країнах, яка розраховується через коефіцієнт Джині. Якщо врахувати варіацію між країнами, то коефіцієнт Джині зростає з 0,02 до 0,06 у випадку вбивств і з 0,04 до 0,11 у випадку пограбувань. Отже, в обох випадках дві третини умовної кореляції між рівнем злочинності та нерівністю пов'язані з характеристиками країни, що не змінюються з часом [11].

Можна виділити дві основні причини, чому нерівномірність розподілу доходу в суспільстві може впливати на схильність особи до вчинення злочину. По-перше, якщо людина знаходиться поруч з багатими людьми, які мають дороге й недоступне для покупки майно, її очікуваний прибуток від злочинних дій зростає. По-друге, нижчий відносний дохід викликає відчуття відносної депривації, що, у свою чергу, породжує розчарування та гнів серед найбідні-

ших людей, оскільки вони стають відносно біднішими, що може спровокувати злочини.

Так само можна простежити зв'язок між динамікою ВВП на душу населення та рівнем злочинності (табл. 4).

Таблиця 4

Залежність рівня злочинності від зміни номінального ВВП на душу населення в Україні (2002–2021 рр.)*

Рік	Усього виявлено злочинів	Номінальний ВВП України з 2002 по 2021 р. із розрахунку на одну особу населення, грн	Номінальний ВВП України з 2002 по 2021 р. із розрахунку на одну особу населення, дол.
2004	527 812	7273,5	1367,5
2005	491 754	9374,3	1829,2
2006	428 149	11 634,3	2303,8
2007	408 170	15 499,1	3069,1
2008	390 162	20 502,8	3892,5
2009	439 459	19 836,3	2546,0
2010	505 371	23 603,6	2974,4
2011	520 218	28 813,9	3570,8
2012	447 147	30 912,5	3856,8
2013	563 560	31 988,7	4030,3
2014	529 139	35 834,0	3014,6
2015	565 182	46 210,2	2115,4
2016	592 604	55 853,5	2185,9
2017	523 911	70 224,3	2640,3
2018	487 133	84 192,0	3095,2
2019	444 130	94 589,8	3659,8
2020	360 622	100 432,5	3725,6
2021	321 443	131 907,2	4834,3

* Примітка: складено авторкою за: [12].

Збільшенні рівня злочинності простежується у 2009–2011 рр., що відповідає кризовим рокам, які супроводжувалися погіршенням макроекономічних показників, у тому числі зниженням ВВП на душу населення. У цьому періоді кількість скоєних злочинів починає скорочуватися після повернення до докризового подушового ВВП. Аналогічна ситуація спостерігається і в 2013–2017 рр. Численні дослідження наведеної залежності свідчать, що збільшення ВВП на душу населення на 1% знизить рівень злочинності приблизно на 0,5% [13].

На рівень злочинності чинить вплив діяльність правоохоронної системи, управління якою передбачає в першу чергу ефективне викриття та розсліду-

вання злочинів, судочинство й покарання злочинців. Американські економісти-кримінологи Ллад Філліпс (Llad Phillips) і Гарольд Воті молодший (Harold L. Votey, Jr.) вважають, що для цього суспільство може використовувати три основні інструменти: ресурси кримінальної юстиції, суворість покарання та соціальні програми [14]. Дослідники порівнюють діяльність системи кримінальної юстиції з будь-яким іншим виробничим процесом, але із складнішою системою оцінювання ефективності. Використовуючи графічне моделювання, дослідники відобразили взаємозв'язок ресурсного забезпечення правоохоронних органів, підсилення контролю над злочинністю та рівня злочинності. Таке моделювання дозволило зробити висновок про певний соціальний оптимум рівня злочинності, за якого суспільство мінімізує свої сукупні витрати (прямі й опосередковані) від злочинності.

Здійснюючи затримання злочинців, держава вводить своєрідний «податок» на злочинні види діяльності, що виражаються в ризику бути спійманим. Але для цього державі потрібно здійснювати бюджетне фінансування правоохоронних органів різної спеціалізації для викриття злочинців. В Україні таким органами є Міністерство внутрішніх справ, СБУ, Офіс Генерального прокурора, Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд, Агентство з розшуку та менеджменту активів і Бюро економічної безпеки. Зміну сукупних витрат на фінансування правоохоронних органів і кількості виявлених злочинів представлено в табл. 5.

Таблиця 5

**Сукупні витрати на бюджетне фінансування правоохоронних органів
та динаміка кількості злочинів в Україні (2014–2021 рр.)***

Рік	Усього виявлено злочинів	Сукупні витрати на фінансування правоохоронних органів, млрд грн	Витрати в розрахунку на один злочин, грн
2014	529 139	44,619	84 323,8
2015	565 182	54,6434	96 682,8
2016	592 604	71,6711	120 942,7
2017	523 911	87,845	167 671,6
2018	487 133	116,8756	239 925,4
2019	444 130	140,1512	315 563,5
2020	360 622	157,6725	437 223,7
2021	321 443	174,4096	542 583,3

* Примітка: складено авторкою за: [15].

Якщо простежити вплив посилення покарання на рівень злочинності, то очевидною є обернена залежність, яку змоделювали Л. Філіпс, Г. Воті молодший [14]. Але разом із тим витрати суспільства на виправні заходи також збільшуються. Здійснені в табл. 5 розрахунки свідчать, що збільшення фінансування правоохоронних органів супроводжується скороченням кількості злочинів, але в той же час відзначимо зростання витрат у розрахунку на один злочин з 84 323,8 грн у 2014 р. до 542 583,3 грн у 2021 р. Оптимальний із погляду суспільства обсяг правопорушень – коли граничні витрати кожного правоохоронного заходу дорівнюють граничній вигоді від нього. Отже, ці витрати є такими, які суспільство згодне нести для стримування злочинності.

Очевидно, що кримінальне покарання зменшує рівень злочинності лише за дотримання низки умов.

1. Покарання справді має бути достатньо суворим.

2. Імовірність настання покарання має бути високою, а потенційний злочинець повинен уважати, що санкції є невідворотними.

3. Людина повинна розуміти, що скоєння злочину не дозволить їй досягти бажаної мети або задовольнити потреби.

4. Має бути відсутня соціальна підтримка порушення закону, суспільство не повинне вважати скоєння злочинів нормальним і навіть ефективним способом досягнення мети, а санкції – бездієвими.

5. Покарання здебільшого має стримуючий вплив на поведінку людей із низьким рівнем морально-етичного розвитку.

У табл. 6 наведено дані щодо кількості та частки засуджених до позбавлення волі у загальній кількості засуджених і виявлених злочинів в Україні протягом 2008–2021 рр.

Таблиця 6

Засуджені до позбавлення волі в загальній кількості засуджених і виявлених злочинів в Україні протягом 2008–2021 рр.*

Рік	Усього виявлено злочинів	Усього засуджено за всі види злочинів, осіб	Засуджено до позбавлення волі (на певний строк та довічне), осіб	Частка засуджених до позбавлення волі, %
2008	390 162	146 858	13 084	8,91
2009	439 459	146 383	14 214	9,71
2010	505 371	168 774	16 096	9,54
2011	520 218	154 356	22 541	14,60
2012	447 147	162 881	23 111	14,19
2013	563 560	122 973	17 075	13,89
2014	529 139	102 170	11 601	11,35

Закінчення табл. 6

Рік	Усього виявлено злочинів	Усього засуджено за всі види злочинів, осіб	Засуджено до позбавлення волі (на певний строк та довічне), осіб	Частка засуджених до позбавлення волі, %
2015	565 182	94 798	8450	8,91
2016	592 604	76 217	6510	8,54
2017	523 911	76 804	6353	8,27
2018	487 133	73 659	13 786	18,72
2019	444 130	70 375	13 241	18,81
2020	360 622	67 519	12 925	19,14
2021	321 443	64 080	11 599	18,10

* Примітка: складено авторкою за: [8].

На роки з низькою часткою засуджених до позбавлення волі припадають як роки з високим рівнем злочинності (2015–2017 рр.), так і з відносно низьким (2008–2009 рр.). Висока частка засуджених до позбавлення волі у 2018–2020 рр. супроводжується поступовим скороченням як загальної кількості виявлених злочинів, так і кількості засуджених. Отже, суворість покарання є достатньо дієвим стримуючим чинником, але це не применшує і впливу зазначених вище умов.

Ефективне викриття скоєних злочинів передбачає не менш ефективне покарання злочинців, у тому числі і позбавлення їх волі, що також становить витрати для суспільства.

Ханс фон Хофер (Hanns von Hofer), який займався довгостроковим аналізом еволюції злочинності та кримінальних покарань у Швеції в період з 1750 по 2005 р., дійшов висновку, що за допомогою лише покарань неможливо досягти помітних позитивних результатів щодо стримування рівня злочинності [16]. Необхідно розширювати коло першочергових превентивних заходів, зокрема ще й через те, що вони коштують набагато дешевше, ніж утримання ув'язнених [17]. Серед іншого, це й економічне регулювання, що дають змогу поліпшити добробут суспільства й вирішити проблеми макроекономічної нестабільності.

Висновки. Отже, зв'язок між рівнем злочинності й основними показниками соціально-економічного добробуту є цілком очевидними. На основі статистичних даних можна зробити висновок про вплив зміни рівня безробіття, середнього доходу й подушового ВВП на динаміку рівня злочинності. Корелюється і залежність рівня злочинності від обсягів фінансування правоохоронних органів, судової системи. Але в той же час простежується законо-

мірність, за якої і підвищення рівня злочинності, і збільшення обсягів фінансування правоохоронних органів для боротьби зі злочинністю, і подальше покарання злочинців лягає на законослухняних платників податків, через що виникає оптимальний з погляду суспільства обсяг правопорушень і оптимальний рівень витрат на боротьбу із злочинністю.

Окрім заходів економічного регулювання, на рівень злочинності слід впливати й іншими соціально-економічними заходами: підвищенням якості та тривалості шкільного навчання та позашкільної освіти, зміцненням сім'ї, морально-етичним розвитком членів суспільства тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іващенко М. В. Ефект соціальної фасилітації в управлінні та поведінковій економіці. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects* : proceedings of the 11th International scientific and practical conference, Berlin, Germany, 24–26 April 2022. Berlin, Germany : MDPC Publishing, 2022. P. 364–367. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-24-26.04.2022.pdf> (дата звернення: 15.07.2022).
2. Schelling T. C. Economic Analysis and Organized Crime. *Task force report: Organized crime: Annotations and consultants' papers* / The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, U. S. Washington, 1967. P. 114–126. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/148306NCJRS.pdf> (дата звернення: 15.07.2022).
3. Becker G. S. Crime and Punishment: An Economic Approach. *Essays in the Economics of Crime and Punishment*. National Bureau of Economic Research, 1974. P. 1–54. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3625/c3625.pdf> (дата звернення: 15.07.2022).
4. Sesnowitz M. The Returns to Burglary. *Economic Inquiry*. 1972. Vol. 10, Iss. 4. P. 477–481. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1972.tb01571.x>.
5. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ : Основи, 2000. 239 с. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm> (дата звернення: 15.07.2022).
6. Ashenfelter O., Card, D. Preface to the Handbook. *Handbook of Labor Economics*. Vol. 3, part A. Elsevier, 1999. P. xiii. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1573-4463\(99\)03003-5](https://doi.org/10.1016/S1573-4463(99)03003-5).
7. Державна служба статистики України : офіц. вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.07.2022).
8. Судова статистика. *Судова влада України* : вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 16.07.2022).
9. Йосипів А. О., Гумін О. М. Злочинність та безробіття: актуальні проблеми та взаємозв'язок. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 7. С. 59–63.
10. Fougère D., Kramarz F., Pouget J. Youth Unemployment and Crime in France. *Journal of the European Economic Association*. 2009. Vol. 7, Iss. 5. P. 909–938.
11. Fajnzylber P., Lederman D., Loayza N. Inequality and Violent Crime. *Forthcoming in The Journal of Law and Economics*. August 2001. 38 p. URL: <https://web.worldbank.org/archive/website01241/WEB/IMAGES/INEQUALI.PDF> (дата звернення: 15.07.2022).

12. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2022. *Мінфін* : вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 15.07.2022).
13. Plotnikov D. Higher Growth. Lower Crime? *IMF Blog*. 2020, February 24. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/02/24/blog-higher-growth-lower-crime> (дата звернення: 15.07.2022).
14. Phillips L., Votey H. L. Jr. *The Economics of Crime Control*. Beverly Hills : SAGE Publications, 1981. P. 24–33.
15. Видатки держбюджету України. *Мінфін* : вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 15.07.2022).
16. Hofer H. von. *Brott och straff i Sverige: Historisk kriminalstatistik 1750–2005. Diagram, tabeller och kommentarer* : [with a summary in English]. Stockholm : Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen, 2008. P. 233.
17. Aas S. Cost and Benefits of Criminal Justice and Prevention Programs. *Crime Prevention: New Approaches* / editors: H. Kury, J. Obergfell-Fuchs. Mainz : Weisser Ring, 2003. P. 413–442.

REFERENCES

1. Ivashchenko, M. V. (2022). Efekt sotsialnoi fasylytatsii v upravlinni ta povedinkovii ekonomitsi [The effect of social facilitation in management and behavioral economy]. In *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects*. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference, Berlin, Germany, 24–26 April 2022 (pp. 364–367). MDPC Publishing. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-24-26.04.2022.pdf> [in Ukrainian].
2. Schelling, T. C. (1967). Economic Analysis and Organized Crime. In The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, U. S., *Task force report: Organized crime: Annotations and consultants' papers* (pp. 114–126). <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/148306NCJRS.pdf>
3. Becker, G. S. (1974). Crime and Punishment: An Economic Approach. In National Bureau of Economic Research, *Essays in the Economics of Crime and Punishment* (pp. 1–54). <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3625/c3625.pdf>
4. Sesnowitz, M. (1972). The Returns to Burglary. *Economic Inquiry*, 10(4), 477–481. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1972.tb01571.x>
5. Aristotel. (2000). *Polityka*. <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>
6. Ashenfelter, O., & Card, D. (1999). Preface to the Handbook. In *Handbook of Labor Economics*. P. xiii. Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1573-4463\(99\)03003-5](https://doi.org/10.1016/S1573-4463(99)03003-5)
7. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Sudova statystyka [Judicial statistics]. (n.d.). *Sudova vlada Ukrayiny [Judicial power of Ukraine]*. https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ [in Ukrainian].
9. Josypiv, A. O., & Humin, O. M. (2018). Zlochynnist ta bezrobittia: aktualni problemy ta vzaiemozviazok [Crime and unemployment: current actual problems and related interventions]. *Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini – Judicial and investigative practice in Ukraine*, 7, 59–63 [in Ukrainian].
10. Fougère, D., Kramarz, F., & Pouget, J. (2009). Youth Unemployment and Crime in France. *Journal of the European Economic Association*, 7(5), 909–938.

11. Fajnzylber, P., Lederman, D., & Loayza, N. (2001, August). Inequality and Violent Crime. *Forthcoming in The Journal of Law and Economics*. <https://web.worldbank.org/archive/website01241/WEB/IMAGES/INEQUALI.PDF>
12. *Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini 2022 [Gross domestic product (GDP) in Ukraine 2022]*. (2022). Minfin. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> [in Ukrainian].
13. Plotnikov, D. (2020, February 24). Higher Growth. Lower Crime? *IMF Blog*. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/02/24/blog-higher-growth-lower-crime>
14. Phillips, L., & Votey, H. L. Jr. (1981). *The Economics of Crime Control*. SAGE Publications. Pp. 24–33.
15. *Vydatky derzhbudzhetu Ukrayiny [Expenditures of the state budget of Ukraine]*. (2022). Minfin. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> [in Ukrainian].
16. von Hofer, H. (2008). *Brott och straff i Sverige: Historisk kriminalstatistik 1750–2005. Diagram, tabeller och kommentarer*. Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen. P. 233.
17. Aos, S. (2003). Cost and Benefits of Criminal Justice and Prevention Programs. In H. Kury & J. Obergfell-Fuchs (Eds.), *Crime Prevention: New Approaches* (pp. 413–442). Weisser Ring.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2022

Стаття пройшла рецензування 03.08.2022

Стаття рекомендована до опублікування 29.08.2022

M. V. IVASHCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

THE ECONOMIC BACKGROUND OF CRIME AND THE SOCIAL COSTS OF CRIMINAL PUNISHMENT

Problem setting. Economic studies of crime and punishment proceed from the fact that any human activity has an economic basis. For law enforcement agencies, understanding the behavior of criminals will maximize the effectiveness of the resources spent on fighting crime. Crime can be seen as a specific market with supply and demand that can balance like any other market.

Recent research and publication analysis. The theoretical and methodological foundations of the study of crime from the standpoint of economic neo-institutional analysis were laid in the 60s of the 20th century by the American economist and criminologist T. Schelling in the work “Economic Analysis and Organized Crime” (1967). Economic research in the field of crime and punishment gained wide popularity thanks to the works of Gary S. Becker. His article, “Crime and Punishment: An Economic Approach” (1974), expanded microeconomic analysis into the additional field of human behavior.

Paper objective. The purpose of the study is to generalize the economic factors affecting the level of crime in the country; substantiating the presence of direct and indirect economic losses of criminals and society as a whole from crime, as well as identifying the connection between economic factors and the level of crime based on analytical and statistical information.

Paper main body. For the criminal, as a result of sanctions, there are both direct economic losses (the amount of the fine, the value of property confiscated by a court decision, etc.), as well as indirect losses and lost opportunities. Society, in turn, due to the presence of criminal activity, also has direct and indirect losses as a result. Direct losses can include those costs that are borne directly by crime victims to eliminate the losses caused by the crime.

Investigating the existence of a connection between unemployment and the level of crime, we can draw a conclusion about its presence in Ukraine. According to statistics, the share of able-bodied persons who do not work and do not study is from 60% to 76% among convicts. A fall in relative income has a positive and statistically significant effect on the probability of committing property crimes, which can be traced in Ukraine. According to calculations, in the long run, a 1% increase in average income will cause a 0,42% reduction in crime. The uneven distribution of income in society can additionally affect a person's propensity to commit a crime. Similarly, the relationship between the dynamics of GDP per capita and the crime rate can be traced: an increase in GDP per capita by 1 percent will reduce the crime rate by about 0,5 percent.

The level of crime is influenced by the activities of the law enforcement system, the management of which provides, first of all, for effective detection and investigation of crimes, prosecution and punishment of criminals. From the point of view of society, the volume of offenses is optimal when the marginal cost of each law enforcement measure is equal to the marginal benefit from it. Effective detection of committed crimes involves no less effective punishment of criminals, including imprisonment, which also represents costs for society.

Conclusion. Therefore, the connection between the level of crime and the main indicators of socio-economic well-being is quite obvious. At the same time, a regularity is observed, according to which both the increase in the level of crime and the increase in the amount of funding of law enforcement agencies to fight crime, and the further punishment of criminals falls on law-abiding taxpayers, due to which the optimal amount of crimes from the society's point of view and the optimal level of costs for the fight arise with crime.

Short abstract for an article

Abstract. The article traces and calculates on the basis of analytical and statistical materials the relationship between the level of crime in the country and economic factors: the level of unemployment, the dynamics of average income and GDP per capita, budget expenditures for financing law enforcement agencies. The direct and indirect economic

losses of the criminal as a result of sanctions and society from existing crime are summarized. The criteria for the optimal volume of offenses are substantiated.

Key words: crime rate, unemployment rate, sanctions, optimal crime rate.

Article details:

Received: 19 July 2022

Revised: 03 August 2022

Accepted: 29 August 2022

Рекомендоване цитування: Іващенко М. В. Економічне підґрунтя злочинності та суспільні витрати на покарання злочинців. *Економічна теорія та право*. 2022. № 3 (50). С. 106–123. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-50-3-106>.

Suggested citation: Ivashchenko, M. V. (2022). Ekonomichne pidgruntia zlochynnosti ta suspilni vytraty na pokarannia zlochyntsiv [The economic background of crime and the social costs of criminal punishment]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 3(50), 106–123. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-50-3-106> [in Ukrainian].